

ERDÉLY HERCEGE.

I.

Nem tud megkönnyebbülni a szívem. Félek, hogy az elröppenő angyal helyére arkangyal áll. Talán azért állnak egyre szilárdabb és egyre megközelíthetlenebb angyalok egymás helyére, hogy tömörebben és őszinte szenvedéllyel beszéljünk róluk. Az ember fiatalossága, mondjuk amikor egyidős a bibliai Tóbiás úrfival, haszontalanul telik el, mert elnéző és ábrándozó angyal jár az oldalán. Mellette nem lehet megtanulni, hogy a homályos vágy mélyén tiszta kifejezés lappang: rezignált stílusunk, ami a maga tiszta boltozatáról egyenletes fénynek sugározza vissza a halált és titkos értelmet sző bele, hogy az elmúlásunk ne legyen többet az állatok együgyű és személytelen halála.

Most immár más és egy kicsit ziláltabb az idő, mint akkor, amikor a serdülők vágyai a korai fegyelem példái voltak és a magamfajta ifjú nem merengett céltalanul, hanem azon töprengett, hogy Keleten helyreállítja az egyházakat — így morfondírozott állítólag a finom Fénelon ifjú korában — vagy talán azon, hogy a bibliát Havasalföldön is elterjeszti, mint ahogy ezt az erdélyi fejedelem költségén tanuló fiatal tudósokról feltételezem. Az efféle álmom észrevétlenül rezignált férfikorral jegyzett el. Hiába hagyott cserben azután az álmom (Fénelon nem lett Bizáncz érseke és a biblia sem terjedt el Havasalföldön), mégis valami rejtelmes szenvedély sűrűsödött össze belőle, ami a törekeny és felelőtlen léleknek súlyt és biztos nyomatékot adott.

Azóta olyan áttetszők és jelentéktelenek lettünk, hogy már meg se fogyunk a bűnben: büntetlenül és törekenyen élünk, mint az őszi virágok, Isten legszeszélyesebb lányai. A testünk pedig egyre szebb lesz, újra kifogástalanul szép lesz, mint a mitológiában. Úgy látszik, hogy a Gráciák és a felelőtlen mezei istenek ismét arra szánták az embert, hogy labdatársuk legyen, akit a játék végén megfojtanak, mint a rózsát a vallomás végén.

De az elszálló angyal helyére arkangyal áll és az arkangyal helyére még ércesebb küldönc, akiken nyomtalanul szertefoszlik a velük megütköző életünk.

Milyen szép beszéd! Egy kíméletlen régi főpap így szentelte volna be a holttestemet, ha trónörökös létemre a kötelességem teljesítése előtt szörnyethaltam volna egy vadászaton. Pedig csak Erdély egyszerű hercege vagyok és Isten tudja, hogy mióta él a családom hatalom nélkül. A határon nem megyünk többet át zászlóval, hanem barna útlevéllal.

Én még valahogy belenyugodtam ebbe a sorsba, de Taylor asszony, akivel egy emlékezetes szeptember tizedikén az olasz-francia határon átutaztam, nem titkolta a csalódását és a megszelídült, hanyatló Európa fölötti keserű liráját. Miután szerelmes voltam a lányába, szívesen hoztam volna át őket a határon családi zász-

lönkba takarva, de a dolog úgy áll, hogy a hatalomról sokkal könnyebb szívvel mondanak le azok, akik valamikor gyakorolták, mint az a kevés, megrögzött esztéta, aki csak rajongó tanuja volt az elveszett hatalomnak. Így hát az útlevelekre nyomott pecsét sokkal kevésbé indignált engem, mint a bostoni Taylor asszonyt, aki hosszú, vékony szivarkát szívott és a hamut szétszórta a francia köztársaság kupéiban. Két év előtt érkezett Amerikából. A lányáért jött, aki Grenobleban nevelkedett. Puritán pennsylvániai családból származott, egy óriási kandalló mellől, amely körül három nővérel asztmatikus Apjuk bibliai fölolvasását hallgatta. Az öreg is, olvasás közben nagyritkán s inkább kiegészítésképpen kitért a familiáris hagyományra. A családi legendában két biedermeier nagynénje lebegett, akik kitagadva, nyomorultan haltak meg Bostonban, mert ellenszegültek az apai akaratnak, amely Ezsiás könyvére támaszkodott. Missis Taylor nem riadt vissza a krinolinós drámától és a kitagadott nagynénik pártájára állt. A házassága csak ürügyül szolgált arra, hogy könnyebben szakítson a család eszméivel, apjával, s azzal, akit apja szolgált, az Elnökkel. Kitagadta házából Amerikát és a demokráciát. A lánya így tanulta a történelmet: őseink, Pennsylvánia alapítói engedetlen alattvalói voltak angol Károlynak, a nemes királynak. Taylor Esztella alig hallott valamit az elnökválasztásról. Amikor rövid szoknyácskában áthajózott Franciaországba, azt hitte, hogy Amerikát erőszakkal kormányozzák és a lefejezett amerikai király fia egy spanyol szigeten várja, hogy a nép hazahívja. Első szerelme a grenoblei történelem-tanár volt, egy náthás francia filozopter. A szerelemnek szomorú következménye lett: Esztella kívülről megtanulta a Merovingok és Kapetek oldalági házasságait és családi birtokaik kézzől-kézre vándorlását. Sokáig úgy tett, mintha sántítana, hiszen Sánta Bertha volt Nagy Károly anyja, akit a tanárka nem győzött dicsérni. Őn Kisasszony bizonyára kedveli a történelmet, szólította meg egyszer Esztellát ez a fiatalember. Oh tanár úr, hebegte a lány, ha még egyszer születnék, Frédégonde szeretnék lenni! Az ifjú megtörölte az orrát. Kisasszony, a választása meglep és elragad. Frédégonde isszonyú asszony hírében áll, holott bámulatos hősiességgel mentette meg a fia trónját. Esztella kigyulladt arccal kiáltotta: És az ország egységét!

Az anyja egy felnőtt lányért utazott Grenobleba. Fekete intézeti ruhájában és a történelemtanárba való szerelmével olyan idétlen volt, mint egy őz, aki a kecskék között ugrálni tanul. Sánta Bertha, sánta Bertha kiáltotta az anyja, mit akarsz te azzal az asszonnal? És elszaladt a legközelebbi szabónőhöz. Amikor Esztella újjászületve a tükörbe nézett, maga elé csuklott és kétségbeesetten gondolt első szerelmére. Az illúzió egyszerre elszállt: a legszebb lábai voltak egész Franciaországban. Missis Taylor azonban megelégette az iskolai idillt, fölpakkolta a lányát, elvitte Rómába és megmutatta neki a piros holdat a római mező felett. Esztellának pedig eszébe jutottak a világ igazi urai, akikről a tanárja még együgyűbben ábrándozott, mint ő a tanárkáról.

Taylor asszony egyszer így szólt a lányához:

— Nézd micsoda római megy a tulsó oldalon.

A rácsok és párkányok árnyékában egy sápadt, feketébe öltözött fiatalember ment a folyó felé, baloldalán egy összeszáradt, alacsony öregedő emberke kísérte, valószínűleg a titkárja.

— Óh mama, ezen ma is látod, hogy az ellenfelét nyílt uccán döfte le.

A római ifjúval másnap Caracalla thermáin találkoztak. A nap kiapadhatatlanul omlott a romokra, a fiú diszkrétén valamit intett az öreg titkárnak. Ez most felajánlotta széles napernyőjét a nőknek. Így ismerkedtek meg velem és Artúrral, anyai nagybátyámmal. Aznap délután együtt maradtunk, napszállta után kísértünk a római mezőkre. Hamar kelt a hold, a fehér kövek fölött a nehéz lélekzetű mocsári virágok megfojtották a szűkszavú antik emlékeket és mi elválhatatlan barátokként tértünk haza egy parasztszekéren. Taylor asszony oda volt a bátyámtól. Artúr kicsi korától kezdve viselte azt a betegséget, amitől az ember egy kicsit arisztokrata és állatbarát lesz: szívbajos volt és a keze alatt én is a szívbajosok szeráfikus és szertartásos életére szoktam. Artúr röviden tájékoztatta Missis Taylort Erdélyről, származásomról és családjunk nehéz sorsáról. Elmondta, hogy egy dúsgazdag rokonunkat kísértük Rómába, akit néhány héttel ezelőtt temettünk el. Másnap, amikor jobban megismerte az asszonyt, azt ajánlotta neki, hogy a nyarat töltsé Ravennában.

— Ott majd meglátja, hogy milyen őszinte öröm volt régen a szolgálat és az alázat — célzott gyöngéden azokra a bizánci mozaikfigurákra, akikben az alattvalói alázat még lelki elegancia volt. Taylor asszony megörült az ajánlatnak és érthető, bár titkolt indokból minket is meghívott a nyárra. Egy ügynök útján óriási kertet bérelt a város közelében és megkérte a bátyámat, hogy szerezzen könyveket azokhoz a politikai szeanszokhoz, amiket a kert fái alatt akart megtartani, lehetőleg kettesben szívbajos, tudós és szertartásos bátyámmal. Gondoljon Artúr különösen olyan könyvre, amivel engem valamikor a kormányzásra neveltek! Így vásárolták meg az utazás előtt *Aristoteles Politikáját*.

Bevallom, hogy a meghívásnak nagyon örvendtem. Nem vagyok magányos szív, az egyedüllétet gondolat nélkül tengődöm át és ilyenkor kevés közöm van a világhoz, mint egy indiánnak a jó zsákmány után. Ha nem tudok hangosan másnak meditálni, tüstént az az érzésem, mintha visszavonultam volna a hegyek közé, hogy egy lelkiismeretes halálra készüljek elő. Megszoktam azt, hogy nők előtt gondolkozom. Azt hiszem, hogy ez a szokás a hasznomra vált, szemérmesebb lettem és szeméremből a saját személyemnek nem szántam különösebb szerepét a meditációmban. Így volt ez az udvari életben is, az ember nem azt mondta, hogy én és a világ, hanem hogy a király és a világ. A halálos ágyán maga helyett a királyra gondolt, a király pedig a népre. A mi dédelgetett, modern meghasonlásunkat a magányos kontemplálás okozta, nők helyett a havasok társasága, a csúcsokkal való szilaj társalgás.

Az utazással ugyanígy vagyok. Talán számos végbeli katonaelődöm lehetett, aki az utolsó falat kenyérüket is megosztották a társukkal. Ha nem tudom a látás örömét megosztani, akkor alig találok valami örömet a szememben, belefáradok abba a nehéz szellemi gyakorlatba, hogy gondolatban egy pillanatra se veszítsem el magam mellől képzelt utitársamat, akinek testi közelsége éppen olyan jelentős a számomra, mint az a tárgy, amiben együtt szeretnék övele gyönyörködni. Lehet, hogy ez a furcsa érzés a bátyámról ragadt rám, aki szívbajos léteire nem mert egyedül aludni, de inkább hiszem, hogy valami konzervatív ösztönről van szó, amit csak megzavart nomád korunk. Ilyenkor látom, hogy az ember intim környezetre született, nem pedig a szibériai farkasok hontalan, nosztalgikus életére. Nyilvánvaló, hogy ez a sejtelmem elég korszerűtlen. Ma egy kicsit mindenki szeszélyes fölfedező, mint a reneszánszban; de a régi jókedv és önhitt biztonság nélkül. Akkor eleven óriás kígyókat hoztak át a titokzatos földrésről, ma rézkígyókat: Néger hangszereket. Sok örömet okoztak akkoriban azok a mélabús és bölcs halemberek, akiket az Indiákról hoztak, és akik a finom dá máknak mindenféle furcsát összejósoltak. Ma se okoznak kisebb örömet azok a bolyongó bölcsek, akik Európa bukását leleplezik.

Azt hiszem, hogy ez a viking ösztön idővel ismét elszunnyad. A kíváncsi reneszánsz gőgösen végződött és a fecsegő, aranyos, ekzotikus Carpaccio helyére Claude Lorraine lépett mozdulatlan, hűvös kikötőivel, amelyekben kifogástalan formák közé dermedt a vágy és a kalandorszenvedély. S hátha az Odisszeában is hasonló morál van? Odisszeus sok próbát kiállt, tíz évig bűjosott, veszedelmes asszonyokat szolgált, nehéz versenyben győzött, de a hosszú út egyetlen haszna mégis csak az a félelmes rugalmasság volt, amivel a halálos ijjat kifizítette és a kérőket megölte, hogy Ithakában ismét nyugalomra és tűzhelyre találjon.

A nyár csendesen telt el, leginkább a tenger partján. Esztellához nem közeledtem szerelmes szóval. Azt hiszem, hogy jobb érzésű fiatalembernél a szerelem ritkán társul a nemi hatalomnak; ennek a kifejezéstelen győzelemnek a gondolatával. Számtalanszor láttam olyan fiatal fiút, akit a tánc idején boldoggá tett a női testtel való együttlét anélkül, hogy az erősebbet egyetlen mozdulattal elárulta volna. Mondják, hogy ez a finom egyformaság csak akkor tűnik el, amikor kettőjük között visszatér az ősi küzdelem a gyermeki teher hordozásáért s a férfi nagyobb erejével szabadul a kötelesség alól. Így hát nem is esett több csók közöttünk, mint amennyit a hold és a tenger kicsalt belőlünk. Az ilyen lokális emlékü csókokra emlékszem vissza a legtöbbször s a legszívesebben. Semmi befolyással sem voltak az életemre.

Taylor asszony és a bátyám a fejedelmi elvadult kertben sétáltak Artúr Aristotelesből olvasott fel neki, ilyenkor az asszony fekete selyembe öltözött. Egyáltalában nem gondolom, hogy a könyvön át jutott el azokhoz az érzésekhez, amiket a bátyám észrevétlenül viszonzott. Artúr a legcsodálatosabb ember volt, minden moz-

dulatát mély meggondolás előzte meg, mint egy pápai bullát. Kétségtelen, hogy csak kivételesen jut az ember olyan finom szervhez, mint az ő szive, amit inkább jutalomnak tekintett, semmint tehernek.

Szeptember elején Taylor asszony sokatjelentően elővette a térképét. Annyira hozzászokott az európai gondolkodáshoz, hogy már egy város bevételein gondolkozott. A választás Párizsra esett, amit az amerikai csapatok évek óta ostrom alatt tartottak, anélkül, hogy új orleánsi szűz érkezett volna a gyáva város fölmentésére.

Sokat csodáltuk Artúrral Taylor asszony mindenre kész szívét és azt a bőkezűséget, amivel a fantáziáját kiszolgálta. Hallom ugyan, hogy a vagyon problémái Amerikában már az ifjúsági olvasmányok közé tartoznak. Európában egy töprengő, megfélemlített és hanyatló kapitalizmus semmihez sem mer kezdeni, a luxustól és a fantáziától egyformán retteg, mint egy asztmatikus a nyitott ablaktól. Egy kicsit Erzsébet királynéra emlékeztet és maholnap már azt a szederjes finomságot jelképezi, amit brutális, vakmerő fiatalsága idején egy francia márki, aki a forradalmat történetesen túlélte. Amerika mindent vállal, ami vakmerő és dzsungeli fantáziából született, még az antidemokrata álláspontot is. Így többek között Taylor úr is honorálta a felesége hódító gesztusát és a párisi tervről való értesülés után isszonyú nagy összeget utalt át párisi bankjához.

Szeptember tizedikén este zuhogó esőben átléptük a francia határt. Esztellával kint álltunk a hálókocsi folyosóján és az ablakra pattanó cseppekét néztük.

— Olyan boldog vagyok, hogy veled jöttem vissza Franciaországba — mondta és végigsimította a karomat. A könyökömnél a mutatóujja elakadt. Mosoly nélkül, határozottan a szemembe nézett, hirtelen befordult a fülkébe és megállt a szembenlévő ablaknál. Második hazájába tért vissza Olaszországból és a francia eső felbátorította, mint ahogy az otthoni bútorok arra biztatják az embert, hogy a szive szerint cselekedjék.

Taylorék Passyban béreltek villát, közel a híres irodalmi fákhoz. Ide hívtak minket is, de a bátyám ebben az egyben hajthatatlan maradt.

— Ragaszkodom Szent Lajos szigetéhez, ma is a legjobb környezet Erdély hercegének. Háromszáz éve építették a palotáit, többnyire idegen urak, akiket Lajos szeretett ugyan, de nem engedett a maga környezetében letelepedni. Sajnos, a mi familiánk elmulasztotta ezt a művészi lépést. Itt gondolkozhattunk volna azon, amit a következő században elvesztettünk úgy, mint a többi úr, aki itt építkezett.

Így szólt Artúr és egy leírhatatlanul szép párisi ég göngyölte barokk felhőit föléje.

II.

Az ablakom egy óriási százados udvarra nyílt, amit síma párisi falak, régi házak színtelen frontjai vettek körül. Az udvar kiszáradt, nagy fái egy rombadőlt parkról beszéltek. A házak egyszerűek és símák voltak, mint az „egykorú” metszetek, amiket valamennyien

szeretünk. Nagyritkán egy-egy fekete macska jelent meg valamelyik ablakban, ember úgyszólván soha. Ezt a négyszögű tudós udvart már láttam gyermekkoromban, a képzeletemben. Tettem is némi előkészületet, hogy megszököm ide, erre a célra vízhatlan csizmát akartam vásárolni, egy puskát és egy álarcot. Nem tudom megmondani, hogy honnan raktam össze azokat az elmosódott képeket, amelyek a szülői házból való szökésre csábítottak, de előbb jártam a havasokban, hollandi kikötőkben, párisi kertekben, mielőtt térképet adtak volna a kezembe. A térképről az ember úgyis csak a mulandó határokat tanulja meg.

A bátyám a felettem levő szobában lakott, így az estéket egyedül töltöttem. Nem volt hasznomra, különösen ezekben a napokban nem. Lázadoztam, kalandor életemet nem viseltem többet hetyke és büszke szívvel. Az ablakban álltam és a haldokló platánokra néztem, alattuk egy madame de Sévigné sétálhatott valamikor szép és okos lányával!

Most már közönyösen éltem abban a komikus környezetben, amit a bátyám rendezett be számomra, mint ahogy egy angol él angolosan, pipájával az egyenlítő körüli szigetek maszkjai és gyászdalai közt. Hová is vágytam? Biztosan Erdélybe. Abba az Erdélybe, ami soha sem volt, de amit az erdélyi ember sűrűn emleget. Ezt az illuziót talán a végbeliektől örököltük, akik mindig Erdélytől vártak segítséget, bort és bibliát. Ritkán gondoltak arra, hogy milyen nyomorult kis országból hozza Bethlen a maga gondosan himzett lobogóját és milyen nehezen és ritkán szüli az ország a bibliát. De az erdélyi maga is eltanulta ezt a hiú álmodást és elfelejtette, hogy az az Erdély, amit dédelget, csak három fejedelem homályos terve volt. Hát ebbe az Erdélybe vágytam.

Az apám bíró volt, Joó Sebestyénnek hívták, a református ágból való volt. Már pedig a református Joók összezsugorodva jártak, hogy minden testrészükhöz lehető közel legyen a szívükhöz, aki birkózni készült Istennel. Keveset utaztak, hogy az Isten ne sokáig keresgéljen, ha ki akarja próbálni őket. Tizenöt éves koromban magam is még mindig egy álruhás angyalra vártam, aki elhurcol valami hosszú útra, hogy az utazás végén valami nagy testi gyötrellemmel találkozzam. Úgy képzeltem, hogy ez a testi kín a kötelességünk rámeső része.

Nem tudom tehát, hogy honnan örököltem a szélhámoság költészetét. Talán csak Artur nevelt rá, aki árvaságra jutásom után magához vett. Artúr tökéletesen gyökerét vesztett ember volt. Amikor a nyugtalan és ironikus Kolozsvár elveszett és a szarkasztikus professzorok eltűntek a mélabús botanikus kertből, Artúr már semmiben se hitt többet, csak a mesében. Az életünket azonban gazdag és boldog idegenek hiányos földrajzi tudására építettük. Artur mindig hordozott magánál egy kész alkotmányt, államcsíny tervet, trónbeszédet. Azt hiszem, hogy nemcsak az erdélyi fantázia dolgozott benne, hanem a régi kolozsvári ironia is. A háború mindenki számára tartogatott tanulságot, az ő számára is.

Artúr nem hitt többé abban, hogy az államok célja a fennmaradásuk, hanem az, hogy szellemesen kételkedjenek bennük. Az országok is eljutottak oda, ahová a kereszténység a felvilágosodás küszöbén. Artúr a történelem brutalitására és hamis pátoszára hajlékony immoralizmussal felelt és ezentúl a kaukázusi herceget épen olyan komolyan vette, mint azokat az államokat, amelyek nem vérből, hanem jóhiszeműségből születtek. Egész bizonyosan tudom, hogy amikor hercegi pályámat fedezte s az életemet könnyűvé tette, akkor voltairei választ adott az érzelgős békemorálra. Ahhoz a keresztényhez hasonlított, aki látva az egyház erőtlenségét és této-vázását, kétségbeesésében maga is egy *Candide* írásába fog.

Am én már fáradt voltam, régi csinytevéseimre még szívesen emlékeztem vissza; Ravenna második megalapítása is mulattatott, de Páris bevételéhez már semmi erőt nem éreztem. A baj azonban az volt, hogy az első napokban nagyon homályos volt ez az érzés.

Hiszen az első párisi napok most is sok örömet tartogattak számomra: Esztella először volt Párisban!

Most is csak olyan hálás voltam Párisnak, mint serdülő korbanban első ittlétem idején. Ezt a hálát a szerelem édes útján Esztellával is közöltem. Megtudta, hogy zilált korban nőtem fel, amikor állítólag egy új világ született. Tizenhét éves korban azt hittem, hogy feláldozott nemzedék vagyok, valami nagyszerű pusztulásról dadogtam és az összeomlás után vergődtem bele abba a legérzékenyebb kamaszkorba, melyben a Halálról írtam egy artikulátlan regényt gótikus csúcsívekkel. Azt hittem, hogy a világ ok nélküli katasztrófákból áll, amikben a megbolygatott ember halálra rémülve keresi a lángoló, lírai hangokat, mint egy semmire nyíló kijáratot a tűzben. Akkoriban meg is leltem ezt a rémült grimaszt *Munch* rajzaiban. Erre hát kedvenc művészemnek fogadtam.

Artúr azonban meg akart kímélni a vérző gyökér fájdalomtól, éppen elég volt, ha az ő gyökerei meredtek az üres égre. Finom ösztönrel Párisba küldött, hiszen Magyarország abban az időben *Dante* eleven lígetjéhez hasonlított, ahol a fákról sohasem hullnak le a sebek. Párisban azután másodszor éltem át serdülő koromat: rátaláltam azokra a könnyekre, amelyek a régi fiatal emberek értelmebb szomorúságát tolmácsolták diszkrét s mondjuk egy kicsit egyhangú nyelven. Itt valahol a Szent Lajos szigeten lehámlott rólam a víziós Szent János bőre, lehullottak hosszú próféta körmeim, meghaltam, mint Niobe ködös fia a harmonikus Apollo nyilától. A francia szellem nyugalma a háború alig rendítette meg a maga előkelőségében. Néhány magyar barátommal adoptáltam a francia magatartást, mint ahogy a tizennyolcadik században ezt a Keleten mindenki megtette, a magyar gárdista és a cárnő egyformán, s bizony a maga hasznára! A francia hagyományokat a háború víziója alig zavarta meg s ez annál inkább megragadott, mert mi, a magunk lelkes tájékozatlanságával, első szerencsétlenségünkben eloldódtunk igazi tradicionkról s fiatal, most születő néppé játszottuk ki magunkat, így szuggerálva nagyobb félelmet a szomszédainkra.

A harc és gyűlölet hevében ránk ragadt a hisztérikus és ájuldozó szláv vérmérséklet és cserébe azt az előkelő szívet vesztettük el, amihez meggondolt hatalma idején szokott a magyar. Az ifjú, magyar Telemachus kénytelen az ellenséghez utazni, hogy neveléséről gondoskodják, s a kétségbeesés és gyötrelmes újjászületés kaotikus keverékét kitépje a szívéből, idegen földön eszmélve rá az igazi nemzeti hagyománnyal való kapcsolatára.

Éfféle gondolatokkal játszottam, amíg délutánonként leereszkedtünk a tiszta levegőjű Val-de-Grâce-vidékre, a tömörfalú zárdakertek alá, ahol zord, janzenista fák egy kegyes, szomorú alkonyatot tartanak a galyaik között. A Luxembourg-kert végén visszafordultunk s a rács mentén betértünk a Saint-Sulpice és a Saint-Cloilde negyedbe, szürke, néptelen utcákba, az arisztokratikus élet egyszerű dekorumjai közé. Beléptünk az utunkba eső minden templomba, mindenütt rátalálva arra a magábamerült francia úrilányra, aki frenetikus érzékiséget visz majd a férje ágyába és harmincéves korában az analitikus regények hősnője lesz.

Éjfélkor a hídon álltunk és néztük a lebegő Notre-Dame-ot, amint a homályban nőtt és erősödött, mint a lázas nedvek a tavaszi törzs labirintjaiban.

Kimentünk Versaillesbe is. Az őszi fény már mozdulatlanul pihent a szobrokon, talpig vérben és gögösen álltak a fák. Csak a virágok zsi bongtak kétségbeesetten Trianon körül, mint egy bekerített tábor, amit halomra lönek. Az ősz kegyetlen brigadéros, garázdálkodik a védtelen parkban és sárga levelekkel fojtogatja a vadászó Dianát.

Nektek is volt ilyen kertetek? — kérdezte Esztella egy rövid csók után, amit félig egymás tudta nélkül, észrevétlenül váltottunk. Csak a versaillesi madarak látták, akik hozzászoktak a futó rokokó csókhoz.

— Volt, de másféle, vadabb. Nagy fekete fenyők. néhány hideg csillag felette. Néha egy-egy fa öngyilkos robajjal zuhant a szikláról a patakba.

— Rajtad nem látszik, hogy ilyen félelmes vidéken születnél. Hiszen tudod, hogy rómainak néztelek.

— Kicsi Esztella, az én apám Bécsben nőtt fel, sokat volt az udvarnál, talán ezért vagyok én is szelídebb.

A királyné lugasában ültünk és én elgondolkoztam azon, amit így hazudtam. Nem véletlenül tettem. Visszaemlékeztem egy másik sétámra, a bécsi Belvedere kertjében. A vörös fák alatt elborult homlokú szobrok aludtak, osztrák istennők, akik fölött sohasem megy le az alkonyodó nap. Önkénytelenül eszembe juttatták a Szajna nimfáit. A Valois-ák s más haszontalan királyok közt az istennők furulyázní tanították az ifjút, a Habsburgokat csak a kötelességre. Hirtelen megláttam a ház tagjait, ég felé fordult csunya arcukat, amint a nehéz éjszakában a fegyvertelen Európáról beszélnek Istennel. Nyakig páncélban az örök békére vártak, amelyről rideg termeikben a szűkszávú angyalok meséltek. Az életük fénytelen volt, mint az a

fekete páncél, amit csak kínnal viselt gyöngé testük. Mindegy. Hiszen a hatalom úgysem az embertől való, az Ég adta, de nem az embernek, hanem néhány tartózkodó családnak, hogy házuk érdekében úrrá legyenek a világon és a vérengző emberen. Az egyetlen, aki a bábeli tornyon megértette, hogy az emberek összezavart nyelven egyformán vért követelnek, egy Habsburg volt. Így nőtt fel a lábuk alatt Bécs, barokk házaival, amelyeknek kapujában vergődő óriások és lenyűgött Herkulesek vállán komoly és réveteg nők ülnek: a személytelen és nem-nélküli erények, akiket a megfélemezett alattvalók hordoznak.

Nem tudom, hogy mennyit mondtam el Esztellának ebből az ábrándozásból, mindenestre hűvösen beszéltem a Habsburgokról, hiszen tanulhatta, hogy valamikor a családunk háborút viselt ellenük. Esztella nem tanulta, de olyan örömmel hitte el, hogy a szivem is belefacsarodott. Ha a poézisnak még hatalma volna felettünk, ebben a pillanatban egy tündér elrabolta volna tőlem, hogy kezemben ne maradjon egyéb, mint egy marék szírom.

Ez alatt a pár napos idill alatt Artur állandóan dolgozott azon, hogy milliót teremtsen a számomra. Átment a Quartier Latinbe és három napi kutatás után felfedezte a maga embereit. Legelőször egy csöndes perzsa filologusra bukkant, egy tuberkulotikus tanító fiúra, aki az iráni hangtanért két évig élt nyers paradicsomon London keleti szélén. Kopasz, alacsony és mozgékony fiú volt, kitűnően beszélt angolul, alig kellett átmaszkírozni, hogy báró Quincey legyen belőle, Anglia egykori konzulja Perzsiában. A másik fiú egykori osztálytársam volt, egy székelő ügyvéd fia, a legveszedelmesebb fajta erdélyi. Démoni legendákat terjesztett magáról és kegyetlen, beaude-lairei tréfákkal üldözte a párisi újoncokat. Megjelent a lakásukon, mint Javert, a detektívfelügyelő, női holttest után kutatva vagy aszpirinnel kokainszeanszot rendezett az átutazó magyarok számára, akiket Párisban úgyis csak az amerikai italok és afrikai mérgek érdekeltek. Keskeny, kegyetlen arca rögtön elárulta, hogy Saint-Sauveur-le-Vicomte ifjú grófja. A harmadik egy menekült alispán fia volt, szelíd vizsgakerülő. A párisi magyarok szokása szerint semmit sem tudott franciául, de az apai fenyegetések dacára sem tudott szabadulni Páristól. Kitűnően rajzolt, a szerepe is az volt, hogy Erdély hercegét lerajzolja az *Illustration* számára.

Szeptember vége felé Taylor asszony özsonnát adott a tisztelőtűnkre. Quincey báró bús arccal udvarolt Missis Taylornak. A perzsa vallási kegyetlenségek emléke neuraszténiássá és emberkerülővé tették a bárót. Az univerzális Taylor asszonyt a perzsa nyelv se hagyta hidegen. Quincey erre felélénkült és úgy belemerült az *i*-hang fejlődésébe, hogy a nagybátyám csak a legijesztőbb arckifejezéssel tudta észretéríteni. A francia gróf két szem szőlőt evett, egy falás kenyeret és egy fél szelet tortát. Hiába kínáltuk. Kitérően felelt.

— Hallom, hogy van még sok arisztokrata, aki madarakra és vadakra vadászik, az elejtett bölényt pedig megeszi. Azt hiszem, hogy a Kárpátokban laknak efféle mágnások. Mi már lemondtunk erről a

barbár vadászati jogról. Szellemekkel élünk — és szemrebbenés nélkül utasította el az ozsonnát. Az alispán fia keveset értett az egészről, sokat evett, azután elővette a ceruzáját és nekiült lerajzolni.

Ozsonna után táncolni mentünk. A nagybátyám nem táncolt, Taylor asszonyt Quincey gondjaira bízta s a báró úgy táncolt, mint egy leszakadt lábú bogár. De a bús filozófus-szemekben úgy látszik annyi ázsiai álom szunnyadt, hogy Taylorné egyre gyanusabban kezdett lelkesedni az angolok által szított perzsa forradalmakért.

— A gróf mesésen táncolt — mosolygott Esztella a keskeny arcú francia nyelvészre.

— Nem mesélte magának a herceg, hogy kivettem azokat a csontjaimat, amik a táncban és tenniszben akadályoztak? A párisi nők azóta csontatlan grófnak hívnak — mondta démonikusan.

— A szalonom minden kedden nyitva áll Messieurs előtt — mondta éjfélkor Taylorné tüneményesen és indult.

A három éhes diák meghajtotta magát és búcsúzott.

— Asszonyom kérem, — mondta a gróf lekötelező mosollyal — ne felejtse el, hogy a sündiszó a Saint-Sauveurök kedvenc pecsenyéje. A Valois-ház címeréből vettük át, amelynek bizalmasa voltunk.

— És ön? — különböztette meg Taylor asszony a konzult valamennyiünktől.

A nyelvész elvesztette a türelmét és kifakadt:

— A paradicsommártást szeretem.

Rendkívül tisztán emlékszem erre az éjszakára. Először éreztem, hogy egyformán szerelmesek vagyunk Esztella is, én is. Mostantól kezdve ez a drága test és talán nem is a teste, mint inkább apró mozdulatai betöltik a szobámat, a levegőt, az öreg udvart, s bizonytalan terveimet. Hosszú útja van a szerelemnek, mennyi közős óra, türelem és önzetlen figyelem kell ahhoz, amíg az ember észreveszi, hogy mennyire hasonlít a szerelmes kéz a szerelmes archoz és az ujjakon épen annyi szellem van, mint az ajakon, ami a csókot bölcsen visszatartja! A nagy szerelemben, amit az ember ma is csak egy életre tervez, minden gondolathoz apró női mozdulatok fűződnek, néha erotikusak, de a legtöbbször csak azok a gesztusok, amikkel a nő dédelgeti magát önkéntelenül megelőzve azokat a gyöngéd tapintásokat, amiket a férfitől vár.

Mégis, ebbe a szerelemben valahogy nem tudtam egész szívemmel belemenni. Tudom, hogy a szerelem olyan, mint a tűz, amiből valakit ki kell menteni. Ebbe a tűzbe a legnagyobb akarattal, erővel és önuralommal kell belépni, hogy az ember sértetlenül hozza ki azt, akit megszerez magának. Ez a nagy erő és derűs feszültség kiányzott belőlem. Nem volt holmi lelki gátlásról szó, ép voltam testben, szellemben, mégis a démonnal küzdöttem. A lelkem rejtett része meg volt merevedve, azt hiszem, hogy ha a puskacsövek elé állítottak volna, akkor is megindulás nélkül néztem volna szembe a katonákkal. Nem tudtam megküzdeni ezzel a magamban hordott, rejtelmes közönnyel, mint egy ügyes kígyóval, amit magammal egy szobába

zártam. Irónikusan, visszautasítóan összerezzent, ha Esztellára gondoltam s annyira elbátortalanított, hogy nem mertem a jövőre gondolni. Sejtelmem sem volt arról, hogyan veszem rá magamat az igazi mámorra. Elbágyadó szívemben egy izzó, gúnyos pont virrasztott, visszatartva a szenvedélyt, hogy igazi erejével rámtörjön és forró kötésébe pakkoljon. Egy felfegyverzett tábor voltam, amelyet a kürt szó nem riaszt fel teljesen és küzdve a féltalommal, mozdulatlan marad.

Artúrnak persze semmit sem mertem bevallani. Tudtam, hogy a nagy játékban csak a fiatalságomnak és az engedelmességemnek szánt szerepet, ezek pedig állati erények. Azonban néhány nappal az emlékezetes tea után egyik estémet egyedül töltöttem a Quartier Latinban, egy diákkávéházban, szegény diákok és a szeretőik közé szorulva. Olyan bensőséges és emberséges szeretettel voltak egymás iránt, amilyent én legszebb sétáimon sem éreztem Esztella iránt. Elkecserezésben végre szólásra szántam el magamat. Tudtam, hogy Artúr fáradságos munkájával egy remek házasságot készít elő. Ezt a tervet Taylor asszony iránta való érzelmei váratlanul megkönnyítették. Rómában már sok panasza volt a szívére, sietnie kellett, hogy Erdély hercegét idejében elhelyezze az amerikai kapitalizmusban. A császári szönyegekkel és serlegekkel engem is át akart hajózni Amerikába.

Elszorult szívvel mentem fel a szűk lépcsőn. Artúrnak két szobája volt. Épen az elsőben ült és úgy tett, mintha olvasna. Sokáig beszélgettünk anélkül, hogy előhozta volna a kínos történetet. Úgy látszik tudta, hogy mit akarok, mert nyugtalanul firtatta a sétáinkat. Óvatosan válaszoltam: inkább Párist dicsértem, mint Esztellát.

— A három fiú nagyon tetszik nekem. — terelte el végül a szót, maga is kerülve most már a töprengést, — ha a szívem még bírná, akkor a francia gróffal kezdenék valamit. Dolgozik benne a szevillai borbély vére, szeretne valami öreg dámát kegyetlenül megtréfálni.

Sokáig néztük egymást illúzió nélkül, ismét beletörődve egymás rabságába, ő megigézve a fiatalságomtól, én egy beteg szív földöntúli akaratától. Menni készültem. De Artúr visszatartott és barátságos mosollyal a hálószoba ajtajához hívott.

— Valamit mutatok, ami mulattatni fog.

Azzal kinyitotta az ajtót.

A széles francia ágyon két csenevész barna lány feküdt nehéz álomban, görcsösen összefogózva, a csonka nemek tétova mozdulataival.

— A quartierben találkoztam velük. Megsajnáltam őket, mert állítólag nagyon szeretik egymást.

Azután a szívbajosok derűs hangján hozzátette:

— Ez a két lány már olyan csodálatos és nevetséges, mint te, vagy én. — És ezzel csöndesen rácsukta az ajtót a két lányra, akik

mélyen és megzavarodva aludtak a szerelem és halál kifejezéstelenségében.

Egykedvűen virrasztott félelmük és örvénylő álmuk felett, mint egy biztos Perzeusz az alvó Gorgó feje felett, amit előre kiszolgáltatót neki a bosszúálló Minerva. Most már tudtam, hogy nem egyszerű rokon szálak fűznek össze bennünket. Mindenre elszánt koromban ez az ismeretlen ember rajtam készült kipróbálni, hogy milyen kevés bennünk az ellenállás és az igazi erő.

Megtörve és engedelmesen hagytam el a szobáját és mire a lépcső aljára értem, suhogást hallottam a fejem felett, ami a lélek csatájához hasonlított.

(Folytatjuk.)

(Budapest.)

Szabó László.
